

„Dobře zvolená a účelně vedená četba působí nanejvýš povzbudivě“

Konflikty Františka Josefa Řezáče kvůli zakládání knihoven
a jejich navrhovanému obsahu
Magdaléna Pokorná

Kněz František Josef Řezáč (1819–1879) představoval v padesátých letech 19. století neúnavného propagátora zakládání školních knihoven na českém venkově. Založení a rozšíření kvalitních školních knihoven představovalo pro Řezáče důležitý nástroj pro rozvoj vzdělání, osvěty, ale jejich prostřednictvím i národního hnutí. Jak napovídá i citát použitý pro název studie,¹ vycházel přitom z tradičního osvětového pojetí knihoven, jež předpokládalo paternalistický vztah mezi knihovníkem a čtenářem, který se ve výběru knih ke čtení nechává vést. Následující studie přibližuje dopady regulace na Řezáčovy aktivity ve prospěch českého školství, upozorní na tematické okruhy při regulaci tisku v souvislosti s jeho redakčním působením v periodiku *Škola a život* a soustředí se na konflikty spojené s návrhem, jakými knihami vybavit školní knihovny, k nimž došlo v letech 1857–1858. Řezáčovy strategie, jimiž se bránil úředním zásahům, respektive zákazů pokračovat v záměru budovat knihovny podle vlastního návrhu, ukazují, jak příslušná úřední místa sledovala publikace v českém jazyce, jak se obávala jejich vlivu na veřejnost i jak mezi sebou politické a církevní orgány (pražské policejní ředitelství, místodržitelství a arcibiskupská konzistoř, které byl Řezáč jako kněz podřízen) komunikovaly v době, kdy v Rakousku v otázkách vztahu církve a státu platil konkordát z roku 1855.

Kaplanem v trestnici sv. Václava

František Josef Řezáč se narodil 8. ledna 1819 ve středočeských Polehradech. Pocházel z rolnické rodiny a základní vzdělání získal v Brázdimi; poté vystudoval na staroměstském Akademickém gymnáziu, kde jej tehdy vyučovali mimo jiné Josef Jungmann a František Jan Svoboda. Rozhodnutí, že chce věnovat své síly a schopnosti národnímu hnutí, jej stejně jako jiné jeho generační druhy, například Karla Havlíčka, přivedlo v roce 1837 do katolického semináře, kde se připravoval na dráhu kněze. Právě Havlíčkovi zůstal F. J. Řezáč věrný po dlouhá léta; v roce 1848 jej oddával, na jaře 1855 pohřbíval jeho ženu Julii a v srpnu 1856 i samého Karla Havlíčka.

V roce 1843 byl F. J. Řezáč vysvěcen, krátce kaploval v Peruci a poté až do roku 1847 působil v Hostouni. Zájem o stav školství a o obsah vyučování projevoval už zde, zastupoval tu nějaký čas i učitelského pomocníka. V červenci 1847 byl povolán do ústavu slepých v Praze, po roce byl jmenován kaplanem trestnice u sv. Václava v Praze. Vězeňské působení se mu stalo na řadu let osudem. Z titulu své funkce ve věznici, kde byli – až do

1) „Es ist allgemein anerkannt, daß eine gut gewählte und zweckmäßig geleitete Lektüre nicht nur auf den Schulunterricht sondern auch auf die religiös-sittliche Ausbildung der Erwachsenen, selbst rücksichtlich der fruchtbringenderen Anhörung des Wortes Gottes höchst förderlich einwirkt.“ Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), František Josef Řezáč, F. J. Řezáč arcibiskupskému ordinariátu 28. 1. 1858.

otevření Valdic v roce 1857 – umístění i nejtěžší zločinci, musel připravovat odsouzence na smrt a doprovázet je na popravistiště.

Věnoval se však nejen duchovní službě a běžným povinnostem kněze; zkoumal také důvody, proč lidé spáchali zločiny a jak by jim bylo možné prospět a přivést je na správnou cestu. Na základě nabytých zkušeností sepsal v roce 1852 spis *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců*.² Byla to první práce svého druhu vydaná v češtině. V publikaci plédoval pro využití pedagogiky i dalších vědních oborů při převýchově vězňů.³ Literárně činný byl i v jiných oblastech – překládal z řečtiny, pro školní mládež vydal přehledy české mluvnice, zeměpisu českých zemí i katolického náboženství. Dvě z těchto děl vydané roku 1849, *Mluvnice s pravopisem pro českou mládež* a *Obraz zemí československých čili Pohled na vlast Čechů, Moravanů a Slezanů*, byly přitom v průběhu padesátých let vzhledem ke své nacionální tendenci zakázány.

V letech 1854 a 1856 se Řezáč vydal na cesty po Rakousku a Německu, aby osobně ověřil tamní stav věznic a školství. Na základě cesty po Rakousku sepsal spis, který vyšel německy roku 1854 pod názvem *Über die Seelsorgerliche Wirksamkeit in den österreichischen Detentions- und Straf-Anstalten*. Zkušenosti z druhé cesty publikoval ve svém časopise *Škola a život*.⁴

Když měl ve věznici po sedmi letech práce povýšit, správa byla svěřena jinému a Řezáče přesunuli v únoru 1856 na místo tzv. spirituála v obecní káznici u sv. Jiří na Pražském hradě. Také v této funkci působil sedm let, ale ani tady se povýšení nedočkal. V roce 1863 se zdejšího úřadu vzdal a věnoval se od té doby duchovní službě a péči o školské záležitosti. Mohl navázat na své předešlé zkušenosti.

František Josef Řezáč (1819–1879) Vyobrazení Františka Josefa Řezáče z roku 1880, pořízené Josefem Mukařovským na základě fotografie z pozdních let života.

Zdroj: *Světozor* 14, 1880, č. 8, s. 85.

2) Reedice Fratišek Josef Řezáč: *Vězeňství v posavadních způsobech svých*. Obnovené vydání knihy vytištěné v Praze poprvé roku 1852, ed. Jan Uhlík, Praha, Vězeňská služba České republiky 1995.

3) V obecných souvislostech viz kapitola „Kodifikace: trestní právo a vězeňství“, in Milan Hlavačka (ed.): *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, díl 2, Praha, Historický ústav 2014, s. 167–186.

4) František Josef Řezáč: „Cesta redaktorova. I. Lipsko, Halle a Berlín“, *Škola a život* 2, 1856, č. 6, s. 185–196; týž: „II. Hannover s Hildesheimem a Kolín na Rýně s Čáchy“, tamtéž, č. 7, s. 221–233; týž: „III. Frankfurt – Budešín“, tamtéž, č. 8, s. 257–264.

Redaktorem Školy a života

Rozvoj českých škol a příprava jejich budoucích pedagogů byly předmětem zájmu nejen české vlastenecké elity a jejím prostřednictvím i českých periodik, ale i rakouských úřadů. Ty mu věnovaly důkladnou pozornost po odlivu revoluční vlny let 1848–1849; v působení českých škol a zejména jejich pedagogů na mládež totiž spatřovaly reálné nebezpečí pro budoucnost rakouského státu.⁵ Své stanovisko v této záležitosti výstižně formuloval pražský policejní ředitel Leopold von Sacher-Masoch v souhrnné zprávě do Vídně v únoru 1851. Zdůraznil v ní, že dojmy, které člověk získá v mládí, jsou nepochybně ty nejhlubší a zůstanou v něm po celý život. Jestliže je získaný směr špatný, je to nebezpečné zejména u lidí náležejících k pracující třídě, kteří nejsou později schopni dalším lepším poučením a přesvědčením korigovat svou prvotní špatnou výchovu.⁶

Zájem o úroveň školního vzdělání a o působení školy na veřejnost se tedy v poměrech neoabsolutismu stával činností se zřejmým politickým potenciálem. F. J. Řezáč se k této české vlastenecké elitě aktivně hlásil a jeho působení v tomto směru zaznamenaly příslušné úřady, například v roce 1857 v souvislosti se sbírkami na mladoboleslavský učitelský ústav, jehož fungování nakonec nebylo povoleno.⁷

Koncem roku 1854 se Řezáč ujal vedení časopisu *Škola a život* s podtitulem *Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče a vůbec pro vzdělavatele lidu*. Předtím jej vedl Josef Havelec pod názvem *Škola*, tento titul však Řezáč příznačně doplnil na *Škola a život*. Za Řezáčovy redakce (roku 1855 byl vedle něj redaktorem ještě Jan Václav Rozum) vycházel jednou za pět týdnů i s přílohou *Štěpnice pro mládež českoslovanskou*. Pětítýdenní vydávání listu bylo obvyklou strategií redaktorů, kteří se tak chtěli vyhnout přísnější regulaci stíhající periodika vycházející alespoň jedenkrát za měsíc. Ve svém časopise aplikoval Řezáč starší praxi, využitou například v souvislosti s členstvím v Matici české, totiž zveřejněním subskribentů svého časopisu, mezi nimiž figurovali i čelní představitelé vlastenecké společnosti spolu s těmi, jimž mohl být časopis dodáván kvůli jeho kontrole (např. ministr kultu a vyučování hrabě Lev Thun či pražský arcibiskup Bedřich kníže Schwarzenberg).

Hned, když se Řezáč ujímal funkce, mu byl adresován přípis místodržitelství, v němž byl reflektován význam, který nejvyšší správní úřad v zemi přikládal jeho redaktorské aktivitě s předpokladem, „že si na podpoře podniku tak vlivného na vzdělání a směřování slovanských učitelů na základních školách dáte záležet“.⁸ Současně ale místodržitelství výnos informoval Řezáče o systému kontroly, pod níž bude časopis spadat: na základě výzvy ministerstva vyučování převzal dohled nad *Školou a životem* školní rada a současně ředitel české reálky Josef Wenzig.

5) Pro problematiku hodnocení české školy v úředních dokumentech poloviny 19. století viz též Magdaléna Pokorná: „Veřejné mínění po porážce revoluce. Vytváření – podoba – sledování“, *Moderní dějiny* 14, 2006, s. 333–355.

6) Národní archiv (NA), Presidium českého gubernia – tajné, 1849–1852, kt. 14, sign. St 18, situační zpráva, č. 901/pp ex 1851.

7) Srov. např. Václav Staněk Karlu Aloisi Vinařickému 19. 8. 1857, in Václav Otakar Slavík (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korespondence a spisy pamětní*, díl 3, *Korespondence od roku 1849–1859*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1914, s. 276.

8) „[...] daß Sie sich die Förderung dieser auf die Bildung und Richtung der slavischen Volksschullehrer Einfluß nehmenden Unternehmung thätigst angelegen sein lassen werden“. LA PNP, František Josef Řezáč, místodržitelství v Praze F. J. Řezáčovi 7. 4. 1855.

Řezáče v této souvislosti místopředsedství vyzvalo, aby Wenzigovi k prohlídce předkládal každý poslední korekturní arch časopisu ještě před vytištěním. Takové nařízení svou formou odpovídalo systému předběžné cenzury. Ale ani osobní Wenzigův dohled nad obsahem časopisu *Škola a život* neznamenal, že se redaktor nedostal v budoucnosti do problémů. Článek *Katecheta a způsob jeho ve škole*⁹ vyprovokoval k protestu arcibiskupskou konzistoř. Ta se ve svém přípisu ze dne 20. listopadu 1856 ohradila proti tomu, že časopis kárá veřejně „nešvary několika katechetů“ neslušným a urážlivým způsobem. Odvolávala se na to, jakou nelibost až odpor vyvolal tento článek mezi klérem pražské diecéze i jinde. Katecheti, kteří jsou učitelům na národních školách nadřizeni, jsou tímto článkem prý zesměšňováni, což může vést k nevážnosti celého stavu. Konzistoř na závěr svého přípisu pohrozila, že pokud ještě někdy dojde k podobnému poklesku, časopisu bude odebráno její doporučení k odběru ve školách.¹⁰

Otištění článků *Žákovstvo a učení obecných škol pražských*¹¹ a *Zvláštní zpráva ze Semotanic*¹² pak bylo důvodem k přípisu, který pražské místopředsedství zaslalo arcibiskupskému ordinariátu 1. července 1857. Hodnotilo tón těchto textů jako „vášnivý“, srovnávalo jej se způsobem, jakým píše *Posel z Prahy*, jehož poslední čísla byla z toho důvodu zabavena. Místopředsedství popsalo dvě možná řešení dané situace: buď redaktor Řezáč uposlechne napomenutí z pražského arcibiskupství, tedy svého nadřízeného, anebo místopředsedství přikročí k přísným opatřením proti listu a jeho vydavateli. Místopředsedský přípis připomněl Řezáčův předchozí přestupek z roku 1856 a zavazoval arcibiskupství k zákroku tím, že od něj vyžadoval zprávu o konkrétních podniknutých opatřeních.¹³

V sérii článků *Žákovstvo a učení obecných škol pražských* Řezáč statisticky analyzoval situaci pražského školství a dokázal, v jakém nepoměru jsou školy s českým vyučovacím jazykem vůči preferovaným školám německým. Celá záležitost vyvolala polemiku, v jejímž rámci se obrany německého školství ujal školní rada Johann Maresch. Řezáče naopak podpořili Karel Alois Vinařický, František Šimáček (Vojtěch Bělák) a v *Poslu z Prahy* i Josef Wenzig, nejen coby „interní“ cenzor časopisu *Škola a život*, ale tentokrát především jako školní rada a ředitel českých vyšších reálných škol. Celá kauza měla počátkem šedesátých let ještě soudní dohru v souvislosti s procesem proti Juliu Grégrovi, kterého Johann Maresch žaloval za urážku na cti.¹⁴

Kritika pražského školství tehdy rozčeřila veřejné mínění a rozhořčila úřední místa. Články o otázce vyučovací řeči v Čechách, které ukazovaly na nepoměr vyučování v češtině a němčině ve vztahu k počtu obyvatel, považovalo místopředsedství ve svém přípisu z 1. července 1857 přímo za pobuřující. Jedním z argumentů pro bedlivou pozornost úřadu byla skutečnost, že právě časopisu *Škola a život* připisovali rostoucí vliv na učitele.¹⁵

9) František Josef Řezáč: „Katecheta a způsob jeho ve škole“, *Škola a život* 2, 1856, č. 6, s. 196–198.

10) „[...] die Unarten einiger Katecheten“. LA PNP, František Josef Řezáč, arcibiskupská konzistoř v Praze F. J. Řezáčovi 20. 11. 1856.

11) [František Josef Řezáč]: „Žákovstvo a učení obecných škol pražských“, *Škola a život* 3, 1857, č. 2, 4, 5, 8, s. 41–49, 117–122, 153–157, 268–274.

12) -čan: „Zvláštní zpráva ze Semotanic“, *Škola a život* 3, 1857, č. 5, s. 189–191.

13) NA, Archiv pražského arcibiskupství – ordinariát (APA–O), kt. 73, sign. 16.

14) Srov. pododdíl „Rozšíření spektra periodik na počátku šedesátých let“, s. 417–420.

15) NA, APA–O, kt. 73, sign. 16.

K dalšímu zákroku proti časopisu *Škola a život* došlo v únoru 1858. Dopisem ze dne 28. února 1858 pražský policejní ředitel informoval arcibiskupství, že byly zabaveny všechny exempláře druhého čísla z roku 1858, které měl ještě F. J. Řezáč u sebe. Vinu v tomto případě ale přičítali nikoli redaktoru, ale tiskaři. Právě v tomto čísle přitom F. J. Řezáč publikoval výzvu ke sbírkám knih, map a dalších tiskovin pro školní knihovny.¹⁶

Zákaz publikování konkrétního textu přinesla Řezáčovi jeho reportáž o školství moravském. Svou cestu po Moravě začal 27. května 1858 a rekapituloval ji v článku *Z cesty redaktorovy po družné Moravě – Brno – Vyškov – Olomouc*.¹⁷ Věnoval pozornost tehdejší obecním farním a hlavním školám, dvouletému učitelskému kurzu i dvěma reálkami a jedné průmyslové škole. Pro hodnocení efektivity škol přinesl na jiném místě téhož čísla statistické údaje o tom, jaký podíl odvedenců z celkového počtu rekrutů dovedl při odvodu číst. Na Moravě a ve Slezsku jich bylo podle jeho zdrojů průměrně 45 %, v Čechách 59 %. Lépe se umístily Dolní a Horní Rakousy a Solnohradsko s 88, 82 a 72 %.¹⁸

Arcibiskupství v reakci na tuto cestu, o níž vedle *Školy a života* podaly referáty i *Pražské noviny*,¹⁹ tlumočilo Řezáčovi 15. září 1858 upozornění, které mu adresoval pražský místodržitel 2. září. Kritizovalo, že autor popisoval nedostatky ve vzdělávacích ústavech pro slovanské obyvatelstvo. S odvoláním na stanovisko místodržitelství vybidlo Řezáče k tomu, aby se vrátil „do kolejí, které odpovídají lépe nejen záměrům státu, nýbrž i na školství se podílející církve“. Řezáčovy texty prý mohly na Moravě vyvolat dokonce stížnosti na chování tisku. Místodržitelství mělo totiž ještě v živé paměti bouřlivý ohlas, který vyvolaly Řezáčovy texty o poměrech v pražském školství. A tak autorovi prostřednictvím arcibiskupství vytklo i další věc: jeho návštěvy se vlastně zvrhly v inspekční cesty, k nimž však nemá z titulu duchovního ve věznici žádnou pravomoc. Přípis pak zakončilo otevřenou pohružkou: pokud svou aktivitu neukončí, místodržitel je oprávněn zakázat mu prostřednictvím příslušných školních představených vstup do škol. Zároveň Řezáče jednoznačně vyzvalo, ať „v zájmu časopisu, který redigujete, zanecháte všeho, co by nejen zmenšovalo jeho vliv, ale mohlo dokonce ohrozit jeho další trvání“.²⁰ Další pokračování Řezáčova zpravodajství z moravské cesty tak bylo znemožněno.

Propagátor knihoven

Do centra pozornosti úřadů se v letech 1857–1858 dostal F. J. Řezáč i kvůli svému úsilí o rozvoj knihoven. Zakládal či rozhojňoval je vlastními dary i schopností získat další

16) Tamtéž. Srov. F. J. Ř. [= František Josef Řezáč]: „Dvě úvahy. I. Škola a knihovna, II. Učitel a knihovník“, *Škola a život* 4, 1858, č. 2, s. 45–46.

17) František Josef Řezáč: „Cesty redaktorovy po družné Moravě – Brno – Vyškov – Olomouc“, *Škola a život* 4, 1858, č. 6, s. 181–184.

18) [„V jakých poměrech národní školství v rozličných korunních zemích se nachází...“], *Škola a život* 4, 1858, č. 6, s. 200.

19) Δ [= Jan Neruda]: „Z Brna“, *Pražské noviny* 33, 1858, č. 144, 20. 6., s. 2–3; [František Josef Řezáč]: „Z družné Moravy“, „Z děkanství Modřického“, „Z Olomuce“, *Škola a život* 4, 1858, č. 5, s. 167–168.

20) „[...] in ein Geleise einlenken, welches den Intentionen nicht nur des Staates, sondern auch der am Schulwesen so sehr beteiligten Kirche besser entspricht“; „erwartet man im Interesse der von Ihnen redigierten Zeitschrift mit Zuversicht, daß Sie Alles unterlassen werden, was nicht nur deren Einflußnahme hindern, sondern selbst deren Bestand gefährden könnte“. LA PNP, František Josef Řezáč, arcibiskupská konzistoř F. J. Řezáčovi 15. 9. 1858.

mecenáše. Biografická literatura o Řezáčovi²¹ uvádí, že během svého života dokázal založit na tři sta takových knihoven. Jeho snahy o zřizování nových i „roz množování“ stávajících knihoven vstupovaly do širšího povědomí veřejnosti i díky tomu, že této problematice otevíral prostor v časopise *Škola a život*. Ve svém úsilí vytvořit či doplnit knihovny i o odbornou literaturu rozvíjel Řezáč již starší zásady, které vyžadovaly průběžné vzdělávání učitelů a které byly později uzákoněny sérií školských zákonů, spjatých se jménem ministra Leopolda Hasnera, v roce 1869.²²

Vedle vlastních článků o knihovnách otiskoval Řezáč ve *Škole a životu* i stati svých spolupracovníků, zastánců tradičního pojetí osvětového charakteru knihoven. Vyšel tu například článek *Obecná úvaha o spisech pro mládež*, jehož autorem, skrývajícím se za iniciálou Š, byl pravděpodobně Jan Karel Škoda.²³ František Daneš, farář na Peruci, otiskl v roce 1857 sérii rad knihovníkům v článku *O školních knihovnách*, v němž se dovolával své čtyřia dvacetileté zkušenosti v půjčovní praxi, finančních otázkách, metodice čtení i jeho regulaci. Nabádal k zodpovědnosti ty, kteří měli knihy žactvu i dalším zájemcům půjčovat, k péči o rozvoj knihovny, ale také ke kontrole stavu vrácených knih. Jeho krédem ve vztahu ke čtenářům byla následující zásada: „Nedej vždy každému, co chce k čtení, nýbrž co mu přiměřené, neb někdy čtenář tvůj neví, co žádá.“²⁴ Takový paternalistický vztah správce knihovny k zájemcům mohl být jistě blízký i redaktorovi Řezáčovi, který dal článku prostor.

Sám F. J. Řezáč publikoval roku 1858 v únorovém čísle *Školy a života* dvojici úvah s názvy *Škola a knihovna* a *Učitel a knihovník*. Dokazoval, že svědomitá výchova mládeže ke čtení připravuje žáky, aby se sami mohli vzdělávat i po absolvování školní výuky, a je v zájmu státu i církve. „Že knihy mládeži podávané se vši opatrností a bedlivostí musí býti voleny, samo sebou vidno, neb jako prázdná nádoba všecko přijímá, podobně nevědomá, nezkušená mládež všemu se poddává.“ Apeloval proto na zodpovědnost správců knihoven: „Knihovník jest **pokladník** klenotů: vědomostí a zkušeností velikých, byť by i v chatrném papíře zaobaleny byly; pročež svému povolání tenkrát zadost učiní, zná-li náležitě klenoty své, a ví-li, komu který má okázati a svěřiti; svědomitá péče a starost o dobré vynaložení svěřených mu hřiven vyhledává se při něm nevyhnutelně.“²⁵

Řezáč promyslel koncepci a složení školních knihoven a publikoval návrh v podobě soupisu doporučených knih ve *Sborníku. Kalendáři učitelském* na rok 1858, vydaném již 26. srpna 1857.²⁶ Návrh rozdělil do šesti skupin podle počtu knih v knihovně (padesát,

21) Vedle slovníkových hesel v Riegerově *Slovníku naučném* a *Ottově slovníku naučném* zejména Jan Uhlík: *F. J. Řezáč – reformátor věžeňství a školství 19. století*, Praha [České věžeňství] 1997, ze starších prací pak *Památce učitele a kněze Frant. Jos. Řezáče. Ku slavnosti odhalení pamětní mramorové desky na rodném jeho domě v Polehradech, v Jilemnicí, Jilemnice*, Komitét zvolený „Učitelskou jednotou“ [1891].

22) Podrobněji Věra Brožová: „Povídka v pedagogickém časopisu druhé poloviny 19. století. (Na příkladu Štěpnice, dětské přílohy časopisu *Škola a život*)“, in Michal Jareš, Pavel Janáček, Petr Šámal (eds.): *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století. Sborník příspěvků ze sympozia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.-14. října 2004*, Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2005, s. 53–73.

23) Š [= Jan Karel Škoda?]: „Obecná úvaha o spisech pro mládež“, *Škola a život* 4, 1858, č. 7, s. 249–250.

24) P. Fr. D-š [= František Daneš]: „O školních knihovnách“, *Škola a život* 3, 1857, č. 2, s. 49–51, zde s. 51. Autora identifikoval Jan Thon: *Osvětou k svobodě. Kniha o českých čtenářích*, Praha, Aventinum 1948, s. 41.

25) F. J. Ř. [= František Josef Řezáč]: „Dvě úvahy. I. Škola a knihovna, II. Učitel a knihovník“, *Škola a život* 4, 1858, č. 2, s. 45–46.

26) [František Josef Řezáč]: „Návrh k zřizování školních a obecných knihoven“, *Sborník. Kalendář učitelský na rok 1858*, Praha 1857, s. 211–228.

sto, sto padesát, dvě stě, dvě stě padesát, tři sta) a podle jejich charakteru (kategorie A: pro nejmenší děti až D: pro odborné čtenáře). Venkovským zájemcům navrhoval, že na základě tohoto seznamu obstará patřičné knihy u knihkupců a zašle na vyžádané místo. Zdůvodňoval tento postup i ekonomickými důvody. Hromadné objednávky u knihkupců (popřípadě včetně vazby) by mohly zájemcům nákup knih výrazně zlevnit. Navržený seznam knih vnímal také jako inspiraci pro ty, kteří chtějí knihovny obdarovat. Seznam tří set doporučených publikací, zamýšlený pro české, moravské, slezské i slovenské prostředí a otevřený dalším diskusím, měl vyjít rovněž jako samostatný separát.²⁷

Do seznamů doporučených knih v kategoriích A až C zařadil F. J. Řezáč přirozeně především tradiční dobovou dětskou četbu, ať již se jednalo o zastoupení autorské (zejména Gustav Nieritz, Christoph von Schmid, Christian Gotthilf Salzmann) či o žánrovou skladbu. Nechyběly tu tedy knihy básniček a bajek pro nejmladší čtenáře, křesťanská ponaučení a životopisy svatých a mučedníků, výchovné povídky situované do nejrůznějších prostředí a dob včetně tehdy obvyklých povídek „vystěhovaleckých“. Mnohá z Řezáčem doporučených děl byla staršího data vydání anebo představovala tradiční literární látku; rezonovaly tu tak ještě osvícenské prózy (např. *Zlatodol aneb Zpustlá vesnice obnovena farářem, učitelem a manželkou jeho*). Seznam zahrnoval jak práce původní, tak překlady, respektive tituly „upravené“, „zčeštěné“ či „volně zčeštěné“, mj. z pera Františka Bohumila Tomsy, Václava Filípka, Jana Hýbla, Františka Jana Svobody, Josefa Pečírky. Zastoupena byla ale i některá díla tvořící dodnes součást kánonu světové literatury, např. Miltonův *Ztracený ráj* v překladu Josefa Jungmanna, Scottova *Panna jezerní* v překladu Františka Ladislava Čelakovského, *Puritáni* od téhož autora přeložené Václavem Špinkou, Cooperův *Poslední Mohykán* v překladu Josefa Vojáčka, Gogolovy *Zábavné spisy*, vydané u Jaroslava Pospíšila v roce 1847, dílo Alexandra Dumase st. pod názvem *Pustý ostrov Monte Christo* přeložené Josefem Pečírkou, Irvingova *Alhambra* v překladu Jakuba Malého, *Strejček Tom čili Otroctví ve svobodné Americe* od Harriet Beecher Stoweové zčeštěný Josefem Vojáčkem²⁸ atd.

V Řezáčově seznamu nacházíme díla některých příslušníků starší generace českých spisovatelů (Magdalény Dobromily Rettigové, Marie Antonie, Matěje Josefa Sychry, Karla Vladislava Zapa, Františka Douchy, Matěje Václava Krameria aj.); z autorů literárně činných ve čtyřicátých a padesátých letech tu vedle Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena figurovali např. Josef Kajetán Tyl, Jan Jindřich Marek či Prokop Chocholoušek. Objevila se tu také aktuálně vydávaná díla ze „zlatého věku české literatury“, tedy *Příhody Vratislava z Mitrovic* (znovu vydané 1855) či dílo Veleslavínovo (znovu vydané 1853). Nechyběla ani současně vydávaná mravoučná díla oblíbeného autora Františka Pravdy či překlady z pera Řezáčova spolupracovníka Josefa Václava Rozuma, literárně činných učitelů, např. Josefa a Štěpána Bačkorových či Jana Karla Škody, kněží (např. Karel Alois Vinařický, Beneš Metod Kulda) či populárně pojatá historická práce Václava Vladivoje Tomka *Děje Pražské v krátkém nástinu* z roku 1845.

27) Už J. Thon: *Osvětou k svobodě*, cit. dílo, s. 238, však uvedl, že není k dispozici.

28) K tehdejší recepci díla Harriet Beecher Stoweové podrobně Eva Kalivodová: „Český liberalismus nebo české zápecnictví? Jak se Chaloupka strýčka Toma stala v Čechách dětskou literaturou“, in Milan Řepa (ed.): *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha, Historický ústav AV ČR 2008, s. 422–433.

I do nejmenší knihovny, která měla čítat jen padesát svazků, Řezáč doporučoval *Babičku* od Boženy Němcové, Erbenovu *Kytici* a první díl Palackého *Dějin národu českého v Čechách a v Moravě*. Do kategorie pro nejnáročnější čtenáře (D) zařadil F. J. Řezáč tituly širokého žánrového spektra. Na jedné straně tu doporučoval již zmíněné jednotlivé svazky Palackého *Dějin národu českého v Čechách a v Moravě*, na druhém pólu pomyslné škály pak stála například *Domácí kuchařka* Magdalény Dobromily Rettigové. Nechyběly tu ale ani texty náboženské povahy (například *Desatero knih historie církevní* od Eusebia, které nově vydal Jan Evangelista Krbec) a tituly praktického charakteru. Některé z nich byly vydány ještě před rokem 1848 (např. *Promyslný posel* a *Jedovaté rostliny* od Karla Amerlinga, *Dušesloví zkušební* od Karla Ferdinanda Hyny), jiné byly čerstvého data (např. *Příruční knížka k úřadování představených obecních* od Františka Špatného, *Hospodářský klíč, Úvod do zemězpytu, Mladá matka, jak by se před porodem i v šestineděli zachovati a dítě své v prvním jeho věku ošetřovati měla* od Filipa Stanislava Kodyma, *Krátké navedení k hospodářství polnímu* od Františka Čupra, *Nauky technické* od Antonína Majera, Heinricha Felixe Paulitzkého *Domácí lékař*, přeložený Antonínem Jungmannem, *Český právník* od Jana Vočadla či *Klíč štěpařský* od Františka Pixy). Učitelům samým pak měly v jejich práci pomoci tituly jako *Navedení k školnímu vyučování pro učitele, pěstouny dětí a školní pomocníky*, do češtiny přeložené Vendelínem Duškem, či *Obráz dokonalého učitele* od Aleše Pařízka, který roku 1822 převedl do češtiny František Alois Vacek Kopidlanský, ale i specializované práce, např. *Navedení ke zřízení sbírek živočišných* od Antonína Friče.

Spory s politickými i církevními úřady

Pražský policejní ředitel von Päumann upozornil svým přípisem ze dne 19. prosince 1857 místodržitele Meocséryho na Řezáčovy aktivity v záležitostech knihoven. Odvolával se na zprávu, kterou získal z desátého čísla *Posla z Prahy*, i na výsledky, kterému následně Řezáče nechal podrobit. Päumann argumentoval tím, že nákup knih podle sestavovaného plánu, rozmnožování pomocí darů a jejich následný prodej je neoprávněnou činností z hlediska zákonné regulace obchodu s knihami, dokonce i kdyby Řezáč, jak uvádí, zmíněné transakce neprováděl za účelem zisku. Proti Řezáčovi využil i argument, že se „v letech pohybu“, tedy za revoluce 1848–1849, aktivně podílel na činnosti národní demokratické strany, z čehož odvozoval, že tím může být posílen vliv jeho současného podniku na veřejnost. Přiznával zároveň mezi řádky, že živnostenská otázka je záminkou k tomu, aby byl omezen Řezáčův „povážlivý vliv na volbu a rozšíření tiskovin pro určité kruhy“. Ze dvou možností, jak proti Řezáčovi zasáhnout (buď úřední jednání na základě tiskového řádu, nebo zákaz prostřednictvím pražského arcibiskupství), se i v tomto případě přikláněl policejní ředitel k té druhé.²⁹ Pražské místodržitelství nechalo F. J. Řezáčovi tlumočit tuto výtku 15. ledna 1858 prostřednictvím jeho nadřízeného úřadu, pražského arcibiskupského ordinariátu. Arcibiskupství mělo Řezáčovi jeho aktivity prováděné bez živnostenského oprávnění zakázat, jinak hrozilo místodržitelství přistoupit k podání žaloby podle tiskového řádu.³⁰

29) „[...] in den Jahren der Bewegung“; „[es handelt sich um] die Aufhebung eines bedenklichen Einflusses auf die Wahl und Verbreitung von Druckschriften für bestimmte Kreise“. NA, České místodržitelství Praha – prezidium (PM), 1855–1859, kt. 478, sign. 8/4/3/9; srov. „O Slovensku a na Slovensku“, *Posel z Prahy* 1, 1857, č. 10, s. 375–383, zde s. 377.

30) LA PNP, František Josef Řezáč, prezidium místodržitelství pražskému arcibiskupskému ordinariátu

Napadený na tento úřední přípis reagoval obšírnou obranou, adresovanou pražskému arcibiskupskému ordinariátu 28. ledna 1858. Hned v úvodu se odvolával na působivé účinky dobře zvolené a účelně vedené četby dětí i dospělých, která je v souladu s vůlí vlády a církve. Argumentoval tím, že právě z těchto důvodů vyslyšel hlasy mnoha duchovních a učitelů a v časopise *Škola a život* ze dne 15. února 1857 vyzval spisovatele a další podporovatele vzdělání, aby jeho záměr podpořili sbírkami knih, map a dalších tisků. Na základě těchto sbírek by pak mohly být obdarovány zejména chudší obecní knihovny.

Řezáč vysvětloval, že chtěl postupovat systematicky a sestavil výše zmíněný seznam tří set děl, která by měla tvořit základ každé české knihovny. Jak psal, při doporučování těchto knih měl na zřeteli ohled na školní vyučování, ale i nábožensko-mravní zřetel. Výtce, že porušuje živnostenskou legislativu, se bránil tvrzením, že měl v úmyslu knihy zprostředkovávat školám společnými objednávkami u knihkupců, čímž by bylo možné dosáhnout úspor. Tvrdil, že tyto úspory by jednotlivým odběratelům rozdělil stejnoměrně. Z tohoto mu tedy neplynuly žádné osobní výhody, naopak na svou aktivitu musel vynaložit mnoho vlastních peněz i času. S odkazem na znění předpisů dokazoval, že tím nedochází k porušování tiskového či živnostenského zákonodárství, protože se nejedná o činnost provozovanou „s úmyslem, za účelem **zisku**, materiálního výdělku, a to ne v jednotlivých případech, ale pravidelně“. Namítal, že „nemůže odpovídat smyslu našeho tiskového zákona, aby se za prodej nebo živnostenské šíření prohlašovalo **zprostředkovávání dárků nebo bezplatné obstarávání** takových náboženských a pedagogických děl, která byla doporučena kompetentními autoritami“.

Bránil se i proti výtce, že svou aktivitou poškozují pražská knihkupectví. Prohlašoval, že pražská knihkupectví při předložení jeho seznamu knih (ještě předtím, než byl otištěn) revidovala své ceny s předpokladem, že větší zakládání školních knihoven a průběžné obohacování jejich fondů oživi v lidu zájem o čtení, což může později prospět jejich dalším ziskům. Věřil, že jeho aktivity ve prospěch knihoven, které jsou prováděné veřejně a loajálně, budou pochopeny, a dovolával se v tomto směru arcibiskupské ochrany.³¹ Krátce po své první reakci adresoval Řezáč arcibiskupství ještě příslib, že je ochoten své nezištné a obětavé snahy o rozmnožení knihoven prokázat čísly a svou obranu doložit i dalšími svědectvími.³²

Pražské arcibiskupství se ve své odpovědi prezidiu místodržitelství ze 17. února Řezáče ujalo, využilo k tomu některé z jeho vlastních argumentů. Popřelo, že by Řezáč knihy prodával se záměrem vydělat, a že by tak porušoval tiskový řád. Obstarává knihy na základě požadavků učitelů a duchovních, vyvíjí proto tutéž aktivitu jako mnozí jiní soukromníci v Praze, kteří zajišťují knihy pro své přátele z venkova. Jeho cílem je založení a zkvalitnění školních knihoven, o jejichž prospěšnosti při výchově mládeže i při uspokojování zájmu

15. 1. 1858 a intimát tohoto sdělení F. J. Řezáčovi 21. 1. 1858. Koncept prvního psaní v NA, PM, 1855–1859, kt. 478, sign. 8/4/3/9.

31) „[...] mit der Absicht, mit dem Zwecke des **Erwerbes**, des materiellen Gewinnes, und nicht in einzelnen Fällen, sondern als regelmäßig fortgesetztes **Geschäft**“; „ebensowenig kann es im Sinne unseres Preßgesetzes liegen, die **Vermittlung** von **Geschenken** oder die **unentgeltliche Besorgung** von solchen religiösen und pädagogischen Werken, welche von competenten Autoritäten empfohlen wurden als Verschleiß oder erwerbliche Verbreitung zu erklären“. LA PNP, František Josef Řezáč, F. J. Řezáč arcibiskupskému ordinariátu 28. 1. 1858.

32) LA PNP, František Josef Řezáč, F. J. Řezáč arcibiskupskému ordinariátu 9. 2. 1858.

dospělých o čtení nelze pochybovat. Existence soupisu, který Řezáč uveřejnil, umožní kontrolu obsahu knihoven, což odpovídá i místodržitelenskému výnosu z 20. prosince 1851, podle něhož nemají být ve školních knihovnách trpěny nebo přijímány žádné „politicky či nábožensky povážlivé“ knihy. S odvoláním na tento výnos i na nařízení ministerstva kultu a vyučování proto arcibiskupství žádalo, aby byly Řezáčovy aktivity trpěny do té doby, než by jimi překročil zákon. V takovém případě očekávalo, že mu jako Řezáčovu nadřízenému úřadu bude jeho konkrétní přečin oznámen.³³

Případ Řezáče a jeho soupisu pro knihovny ale touto výměnou stanovisek neskončil. Arcibiskupská konzistoř tlumočila 7. dubna 1858 Řezáčovi další místodržitelský přípis, datovaný 27. března. Místodržitelství respektovalo zakládání a rozmnožování knihoven jako aktivitu, která má být hodna úřední ochrany. V souladu s paternalistickou optikou uznávalo, že školní knihovny mají významný vliv na smýšlení a vzdělání lidu, a právě z toho důvodu považovalo za důležité sledovat a ovlivňovat způsob, jak jsou zakládány, a tendence, které jsou při tom uplatňovány. Místodržitelství uznalo rozdíl mezi tím, když někdo šíří bez úředního povolení tiskopisy jako výdělečnou aktivitu, a když někdo usiluje o bezúplatné šíření slova, a dokonce je ochoten k finančním obětem. Řezáčovo zakládání knihoven proto neřadilo do kategorie neoprávněného provozu s tiskovinami, ale nutilo jej podříditi jeho aktivity úřednímu dohledu z politického hlediska. Jedním z důvodů byly Řezáčovy národní snahy, úřady zaznamenané a přijímané s obavami. Řezáčův seznam doporučených knih sice obsahuje, jak autor přípisu přiznával, ve své většině nezávadné tiskoviny, ale šíření některých titulů nepovažoval za žádoucí.

V souladu s dřívějším vyjádřením policejního ředitele uvedlo místodržitelství jako výslovně závadné tituly Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* „protknuté stranickým duchem“ a *Dalimilovu kroniku* vydanou Václavem Hankou roku 1849 (v úředním přípise je uváděna jako Dolemilova), „která káže nejostřejší národní nenávisť vůči Němcům“. Tyto a podobné knihy musí být, jak znělo v přípise, vyřazeny z knihoven úřední cestou. Konzistoř proto Řezáčovi tlumočila místodržitelský příkaz, že pokud bude v budoucnu zakládat novou knihovnu, musí seznam knih pro ni určených nechat ještě před jejich zasláním dotyčné škole nebo obci předložit ke schválení a povolení místodržitelství. Arcibiskupská konzistoř doplnila, že očekává, že Řezáč nyní svůj seznam doporučovaných knih pro úřední knihovny náležitě obmění. „Vaše úsilí tím získá úřední důvěru, což bude Váš záměr jen podporovat,“ dodával přípis.³⁴

Na přípis z arcibiskupství ze dne 7. dubna 1858 znovu připravil F. J. Řezáč obsáhlou a sebevědomou odpověď, datovanou 25. května, která ukazuje, jakou strategii volil pro svou obranu a čím chtěl své nadřízené přesvědčit. V prvé řadě poukázal na to, že místodržitelská výtka jeho národního snažení a působení v souvislosti se zájmem o rozšiřování českých školních knihoven je vlastně v otevřeném rozporu se stávajícími zákony

33) „[...] politisch oder religiös verdächtige Bücher“. NA, PM, 1855–1859, kt. 478, sign. 8/4/3/9, arcibiskupský ordinariát prezidiu místodržitelství 7. 2. 1858.

34) „Palacký's böhmische Geschichte, ein vom Parteigeiste durchwehtes Werk und die von Hanka herausgegebene Chronik Dolemils, welche den bittersten Nationalhaß gegen die Deutschen predigt“; „Ihrem Streben jenes behördliche Vertrauen gewinnen, das ihm nur förderlich sein kann“. NA, PM, 1855–1859, kt. 478, sign. 8/4/3/9, prezidium místodržitelství arcibiskupskému ordinariátu 27. 3. 1858 (koncept); LA PNP, František Josef Řezáč, arcibiskupská konzistoř F. J. Řezáčovi 7. 4. 1858.

a nařízeními vídeňského ministerstva. Úřední námitky, že jeho aktivity jsou zavrženíhodné, proto odmítal. Hájil se tím, že se v redakci časopisu *Škola a život* nejen vyhýbá všem politickým otázkám, ale naopak se stará o to, aby učitele povzbudil k plnění jejich školních povinností. Důkladná znalost úředních nařízení a vyhlášek pak vedla Řezáče k názoru, že „mnoho zákonů a vysokých ministerských nařízení nehledí na péči o naši národní řeč s nelibostí“, naopak na příslušných místech jí věnují tolik pozornosti, „kolik bohužel v našich podmínkách ještě nebývá všude zvykem“. Při dokazování, že je „**nejvyšší vůlí** Jeho Apoštolského Veličenstva [...] být všem svým národům stejně spravedlivým otcem“, Řezáč vytáhl na svou obranu hodně vysokou a aktuální kartu: argumentoval totiž nejnovějším císařským výnosem platným pro Uhry.³⁵ Odvolával se také na to, že ministerstvo právě jeho časopis doporučuje školám k odebírání. Jako přednost interpretoval i skutečnost, že ministerstvo pověřilo kontrolou obsahu časopisu Josefa Wenziga – tak je zajištěno „legální a vůči názorům ministerstva konformní chování“.³⁶

Největší pozornost věnoval Řezáč ve své obhajobě pochopitelně těm titulům, které byly v jeho soupise úřady odmítány, tedy Palackého *Dějínám národu českého v Čechách a v Moravě* a *Dalimilově kronice české* ve vydání Václava Hanky. Jeho vysvětlení se opíralo o několik bodů. Nejdříve vysvětlil, že tyto tituly, pouze dva z celkového počtu tří set doporučených, nebyly určeny pro mladistvé čtenáře, ale čtenáře dospělé či pro odborné studium; konkrétně je měli využívat například sami učitelé a kaplani. Skutečnost, že si právě tyto osoby, které obvykle sloužily v knihovnách zdarma, mohly takové knihy přečíst, prezentoval Řezáč jako jistý druh odměny za jejich náročnou a záslužnou práci; dnes ji vnímáme i jako příznak způsobu, jímž diferencoval čtenářskou obec.

Výtky vůči Hankově edici *Dalimilovy kroniky* rozporoval tím, že na svůj seznam zařadil zkrácené vydání, které prošlo příslušnou revizí, protože bylo určeno pro potřeby školní mládeže. U Palackého *Dějin* pak úřední výtku, že jde o dílo „proniknuté stranickým duchem“, zpochybnil vědeckým renomé autora. Obhajobu Palackého díla zahájil uznáním vídeňského ministerského podsekretáře Alexandera von Helferta z jeho nedávno vydané práce *Hus und Hieronymus*.³⁷ Dovolával se dále názorů zahraničních vědců. Například teolog Friedrich Böhringer podle Řezáče Palackého dílo ocenil jako průkopnickou práci, jež je výsledkem poctivého studia dosud neznámých pramenů, jako dílo, které mohou ostatní

35) „[...] daß mehrere Gesetze u. h. Ministerial-Verordnungen die Pflege unserer Nationalsprache keineswegs mißliebig finden, sondern dieselbe vielmehr gehörigen Orts sogar in einer Art u. Ausdehnung vorschreiben, die ihr bei uns leider noch nicht überall u. allerseits gewidmet wird“; „dem **allerhöchsten Willen** Sr. Apostol. Majestät, der allen seinen Völkern ein gleich gerechter Vater zu sein wünscht“. LA PNP, František Josef Řezáč, F. J. Řezáč arcibiskupské konzistoři 25. 5. 1858. Srov. též „List císařův generálnímu gubernátorovi v Uhrách ze dne 9. září 1857“, in Jan Matouš Černý (ed.): *Boj za právo. Sborník aktů politických u věcech státu a národa českého od roku 1848*, díl 2, *Od rozpuštění sněmu Kroměřížského až do vydání diplomu říjnového (4. března 1849 – 20. října 1860)*, Praha, Bursík a Kohout 1893, s. 806–807, zde s. 807. Příslušné místo v překladu zní: „Avšak při tom bedlivá péče Má vždy bude také k tomu obrácena, aby rozliční kmenové národů potomně v jejich národní zvláštnosti zachování byli a aby se jim při pěstování jich jazyka slušných ohledů za podíl dostalo.“

36) „[...] um sicher zu gehen, daß sie [die Zeitschrift *Škola a život*, MP] ihre legale u. den Absichten Eines h. Ministeriums conforme Haltung nicht aufgabe, einen eigenen Revisor bestellt hat, der sein Amt bisher mit Ernst u. Gewissenhaftigkeit vertreten hat“. LA PNP, František Josef Řezáč, F. J. Řezáč arcibiskupské konzistoři 25. 5. 1858.

37) Josef Alexander Helfert: *Hus und Hieronymus*, Prag, F. Tempsky 1853.

země Čechám jen závidět. Další oporou byl Řezáčovi Konstantin Höfler, tehdejší profesor historie na pražské univerzitě.³⁸ Řezáč argumentoval i tím, že Palacký je považován za významnou osobnost evropského formátu a že mu sám císař projevil velké uznání, když ho jmenoval členem vídeňské Akademie věd. Připomněl i výjimečné postavení Palackého v rámci české země, které vyjadřovala skutečnost, že jeho dílo zaštitily zemské stavy.³⁹

Část své odpovědi arcibiskupské konzistoři věnoval Řezáč tomu, aby se obhájil vůči dalším výtkám místodržitelského přípisu. Nechat schvalovat obsah každé jednotlivé knihovny na místodržitelství by bylo velkou zátěží jak organizační, tak časovou. Vždyť existuje duchovní i světský dohled nad školními knihovnami. Řezáč se odvolával na fungující stav, kdy každý může obdarovávat školní knihovny nebo jim na jejich žádost knihy obstarávat za předpokladu, že se při zakládání a rozšiřování školních knihoven vyhotovují každoročně dvojí soupisy, které se předkládají pro kontrolu místodržitelství. Jedny zpracovávají politické úřady, druhé mají na starosti úřady duchovní – vikariáty. Prezentoval se jako „přítel otevřeného, naprosto zákonného postupu“, což prý prokázal již předběžným zveřejněním soupisu doporučených knih. Tento soupis podle svých slov nechal tisknout až poté, co jej revidovali a doplnili „vysoce vážení, hlavně duchovní učitelé“, jejichž jména ale neuvedl. Nyní tedy soupis předložil konzistoři k úřední revizi a aprobaci, aby pak na jeho základě mohly být školní knihovny „účelně, jistěji, snáze a systematictější zakládány a rozšiřovány“. Vedle tištěného seznamu z *Kalendáře učitelského* předložil rovnou i dodatek čítající dalších sto titulů. Předpokládal také, že v případě pokračujícího rozšiřování budou tyto seznamy v příslušný čas znovu předkládány k úřední kontrole. Sliboval, že o síti knihoven a jejich rozšiřování bude vždy referovat jeho časopis *Škola a život*, exemplář každého čísla je přitom zasílán přímo na místodržitelství. I díky tomu bude možná průběžná kontrola jeho aktivit.

Řezáč své snahy legitimizoval i připomínkou svého sociálního statusu: odvolával se na svou pověst i povolání duchovního a pedagoga, jemuž svědomí brání připustit šíření nábožensky, mravně či s ohledem na školní zákony jinak nepřípustné knihy. V závěru svého dopisu vyjádřil naději v pochopení a podporu arcibiskupské konzistoře, která jistě uzná požadavek místodržitelství schvalovat zvláště seznamy knih pro každou knihovnu jako zbytečný, úřady zatěžující a pro Řezáče samého ponižující. Vždyť podobný přístup se nepoužívá ani u německých knihoven, ani u jiných národů v říši, u nichž předpokládal, že by možnost výskytu nebezpečných knih přicházela spíše v úvahu.⁴⁰

Jak se zdá, po tomto obsáhlém rozkladu vyzněly úřední námitky ohledně Řezáčových aktivit při zakládání knihoven do ztracena. Zachován je pouze krátký přípis konzistoře, která Řezáče prosila o dodání čtyř opisů jeho seznamu.⁴¹ K úřednímu aprobování seznamu však nedošlo – ještě roku 1868 přineslo biografické heslo ve *Slovníku naučném*, sepsané

38) K Höflerovi naposledy Blanka Zilynská: „Karl Adolf Constantin von Höfler jako univerzitní učitel“, in Pavel Soukup, František Šmahel (eds.): *Německá medievistika v českých zemích do roku 1945*, Praha, Výzkumné centrum pro dějiny vědy 2004, s. 193–224.

39) Podrobněji jak k Palackého historiografické práci pro zemské stavy, tak k členství v císařské akademii Jiří Kořalka: *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha, Argo 1998, s. 120–130, 343–348.

40) „Freund offenens durchweg gesetzlichen Vorgangs“; „mehrere höchstgeächtete meist geistliche Schulmänner“; „Schulbibliotheken zweckmäßiger, sicherer, leichter, systematischer zu gründen und zu vermehren“. LA PNP, František Josef Řezáč, F. J. Řezáč arcibiskupské konzistoři 25. 5. 1858.

41) LA PNP, František Josef Řezáč, arcibiskupská konzistoř F. J. Řezáčovi 16. 6. 1858.

na základě podkladů samého Řezáče, trpký povzdech, že „program 400 knih, hodících se pro knihovny v některém úředním archivu nereprodukován zůstal a na svou reprodukci čeká“.⁴²

Problémy F. J. Řezáče v souvislosti s jeho návrhy na sestavování knihoven reflektovali i současníci. J. K. Škoda v dopise K. A. Vinařickému tak komentoval celou kauzu ještě v jejím průběhu: „P. Řezáčovi zakázal p. Mecséry prodávání a sestavování knihoven, ale konzistoř se věci ujala a p. zakazovatel musil zákaz odvolati.“⁴³ Jak ukázal zachovaný a přístupný archivní materiál k této kauze, situace nebyla tak jednoduchá a přímočará. Jednotlivé úřední autority – policejní ředitelství, místodržitelství a arcibiskupská konzistoř – při svém jednání sledovaly rozdílné cíle a používaly různé strategie. Církevní nadřízení při odpovědi politickým úřadům využili pro obranu F. J. Řezáče některé názory z jeho písemných stanovisek. Řezáč také v zájmu prosazení svého návrhu osobitě interpretoval platné úřední výnosy jak vídeňského ministerstva kultu a vyučování, tak pražského místodržitelství. Základní premisy politických úřadů žádnou stranou (Řezáčem či arcibiskupstvím) přirozeně zpochybněny nebyly, ale jejich znalost, a tedy i výklad nabízely možnost bránit se úředním pohrůžkám, vyjednávat a hájit záměr budování a rozšiřování školní knihovní sítě. Jen s mírnou nadsázkou řečeno hájil F. J. Řezáč jako dávný a věrný přítel Karla Havlíčka sebevědomě a s důkladnou oporou ve znalosti úředních nařízení zájmy, které považoval z hlediska výkonu své funkce a veřejného působení za závažné a jinak nenahraditelné.

42) „Řezáč František Jos.“, in *Slovník naučný*, sv. 7, Praha, I. L. Kober 1868, s. 368–369, zde s. 369.

43) J. K. Škoda K. A. Vinařickému 22. 4. 1858, in V. O. Slavík (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korespondence a spisy pamětní*, díl 3, cit. dílo, s. 316.